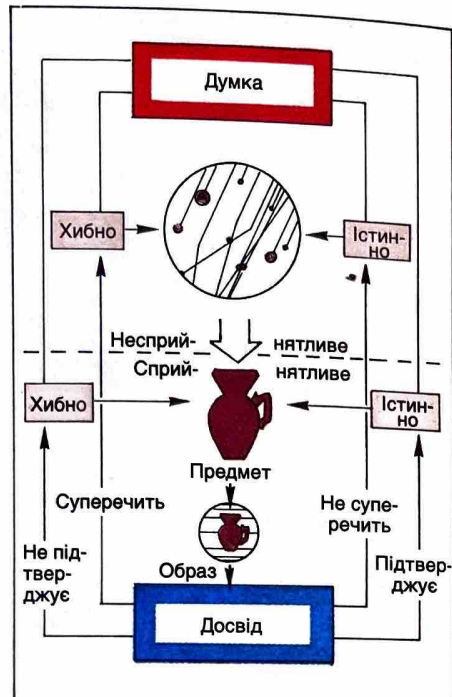
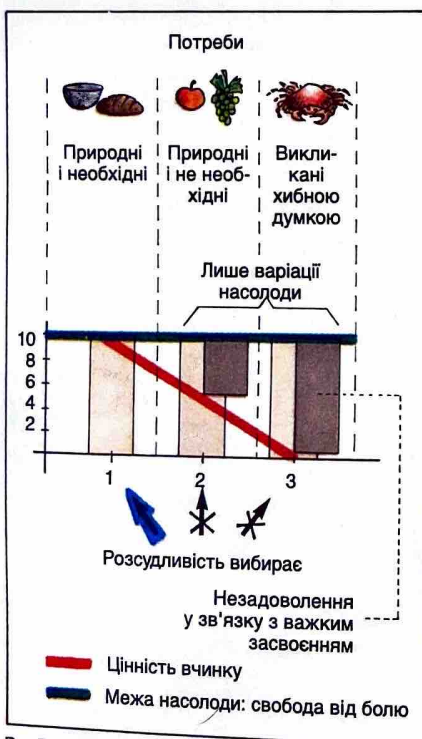

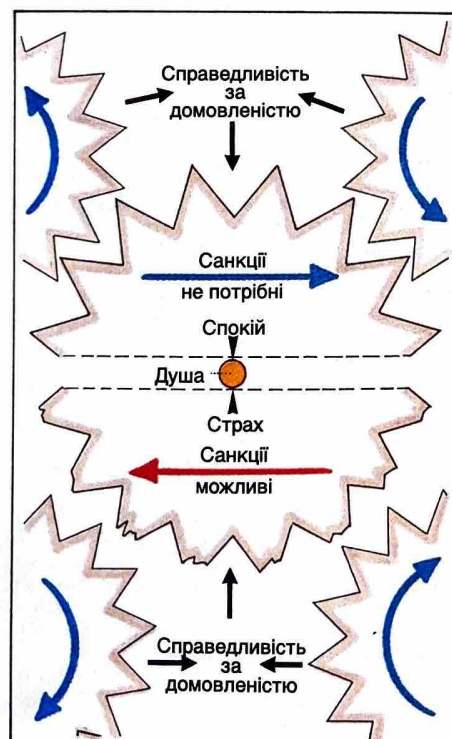
А. Вчення Епікура про атоми

Б. Каноніка

В. Розумний обирає альтернативу більшій насолоді

Г. Вчення Епікура про справедливість

Епікур (близько 342—271 рр. до н. е.) — засновник вчення, яке велику увагу приділяє практиці. Вплив його школи позначився насамперед на римлянах Горацию і Лукрецію, твор якого "Про природу речей" (близько 50 р. до н. е.) вважається поряд із кількома збірниками афоризмів та листами Епікура найважливішим джерелом наших знань про його вчення.

Фізика Епікура ґрунтується на трьох принципах:

- ніщо не виникає з небуття;
- ніщо не зникає в небутті;
- Всесвіт завжди був таким, яким є тепер, і завжди буде таким.

Всесвіт складається лише з *тіл* і *порожнечі*. Існування перших відоме нам через сприйняття. Порожнеча — передумова існування і руху тіл.

Епікур спирається на атомістику Демокрита (с. 33). Тіла є поєднанням атомів. Атоми не мають жодних інших властивостей, окрім форми, ваги і величини. Математично вони подільні, фізично — ні. Адже лише так можна зрозуміти, що вони не лише не щезають у небутті, а навіть мають різні форми. З різноманітних форм атомів складаються форми тіл.

Атоми в силу своєї ваги падають у просторі безперестанку і паралельно. Деякі випадково змінюють напрям, удараються об інші, "переплітаються" і утворюють тіла.

Кількість атомів і порожнеча не мають меж. Звідси твердження Епікура про існування незліченних світів у Всесвіті.

Теорія пізнання Епікура називається **канонікою**. Фізичну основу пізнання становлять *образи*. Вони виникають внаслідок відпливу атомів від поверхні тіл. У речовій душі (яка складається з "тонких часток") спостерігача вони утворюють найтонші відбитки предметів. *Чуттєве сприйняття* — пробний камінь істини.

"Істинним є насправді побачене зором від існуючих предметів або досягнуте мисленням на основі спостереження".

Внаслідок повторення образів чи вражень у нас виникає *загальне поняття* (пролепсис), що становить основу діяльності розуму. Якщо породжені розумом *гадки* (докса) співвідносяться із предметом, що сприймається, вони можуть

- підтвердитися чуттєвим сприйняттям і вважатися істинними;
- суперечити чуттєвому досвіду або не підтвердитися ним, і відкидатися як "порожні гадки".

Якщо вони співвідносяться з предметом, що не сприймається, то вони

- хибні, якщо суперечать тому, що чуттєво сприймається;
- істинні, якщо їм ні в чому не суперечить чуттєвий досвід.

Порожній простір, наприклад, логічно необхідний для руху, але не заперечується і сприйняттям.

"Обман і омана завжди криються в домислованні до того, що потребує підтвердження, або визнанні незаперечності, але не підтверджується або заперечується".

Етика є ядром вчення Епікура. Її основний принцип — **насолада**. Кожна жива істота звичайно прагне насолоди й уникає болю. Отже, метою життя є насолода. Епікур визначає насолоду як *відсутність* болю і збентеження. При цьому між насолодою і болем не існує проміжного стану. Коли усуваються тілесний (у зв'язку з нестачею чогось) і мисленнєвий (у зв'язку зі страхом) біль, насолоди досягнуто.

Епікур підкреслює *досяжність* насолоди. Якщо задоволено елементарні потреби шляхом усунення голоду, спраги і т. ін., то більша насолода неможлива, але збільшується кількість її варіацій. Відчуття насолоди стає лише різноманітнішим.

Тому всі потреби Епікур поділяє на три групи:

- природні й необхідні;
- природні і не необхідні;
- неприродні і не необхідні, які виникають лише внаслідок хибного судження.

Насолода від потреб першої групи не пов'язана з важкими зусиллями. Тому невивагливість Епікур вважає найважливішою чеснотою.

Розсудливість після "обчислення насолоди" зважує корисне і шкідливе й відкидає насолоду, яка через тілесний біль або душевну збентеженість може викликати все зростаючу огиду.

Політична діяльність, наприклад, за Епікуром, вносить у життя стільки неспокою, що краще не виходити за рамки приватного життя.

Атараксія, правильне життя без хвилювання, поряд із свободою від тілесного болю передбачає і свободу душі від хвилювання й тривоги. Її досягненню служить і дотримання *чеснот*.

Мудрий буде, наприклад, орієнтуватися на справедливість, оскільки інакше він не буде захищений від санкцій з боку суспільства.

Справедливість полягає в *угоді*, яку люди уклали для забезпечення користі. Потрібно також

"застосовувати *мудрість*, яка... пропонує нам себе як найнадійнішого провідника до задоволення" (Цицерон).

Подолання хибних думок веде до перемоги над страхами, які загрожують атараксії **Боги**, на думку Епікура, не втручаються в хід світових подій. Вони мають щасливе буття, спокій якого не порушиться "важкими завданнями".

Космос, за Епікуром, не керується і необхідністю чи долею.

ПАРАДИГМА ЕПІКУРА

Етична парадигма Епікура повністю протилежна етичній парадигмі стоїків. Хоча він, як і стоїки, поділяв філософію на три частини – логіку, фізику та етику, його мало цікавила логіка та дискусивне мислення і він не навчав нічого схожого з логікою стоїків. Його теорія пізнання є сенсуалістична. Вона наполягає на почуттєвому сприйнятті (*aisthesis*) і на судженнях, що з них виникають. Поняття – це образ в пам'яті, що переважно походить від пізнання через відчуття.

У фізиці Епікур пропонує версію матеріалістичної атомістики, що є близькою до вже запропонованої Демокритом: існує лише тіло і всі тіла складаються з незліченних частинок. Можливо, Епікур придумав поняття «клінамена», тобто мінімальне і цілковито мимовільне відхилення атомів у їхньому падінні, щоб уможливити певну свободу в інтерпретації Всесвіту, що мала строго детерміністичний характер.

Та особливий інтерес Епікура був спрямований на етику. Він вважав, що більшість зол та страждань у світі походять від нерозумного та суєвір-

ного прийняття політеїзму. Можливо, він і не був атеїстом у класичному сенсі цього слова, але його ставлення до політеїзму того часу було достатньо критичним. Щастя, найвище людське добро, полягає в задоволенні (*edoné*): «Ми говоримо, що насолода – це початок і кінець блаженного життя; його ми пізнали як найперше благо, споріднене з нами»⁴. Дійсно, для задоволення ми завжди обираємо: щось робити чи чогось уникати. «Всі задоволення добрі саме в силу своєї природи. Але не тому всяке задоволення заслуговує бути обраним (...). Тож коли стверджуємо, що задоволення є найвищим благом, то не маємо наміру стверджувати, як добрі, задоволення аморальної людини, яка думає тільки як би поїсти, випити та про жінок»⁵.

Насолода, в якій для Епікура полягає щастя, – це мирне життя, душевний спокій (*tranquillitas animi*) та відсутність будь-яких тривог: атараксія (*ataraxia*). Насолода, отож, сприймається не як відсутність болю, а як задоволення якоїсь пристрасті.

Чеснота є шляхом для досягнення справжнього задоволення. Доброчесний – це той, який здатен вловити кожну насолоду з розсудливістю та мірою, і обмежує свої бажання для задоволень, що не турбують душу. «Незалежність від бажань є великим добром не тому, що мусимо мати мало, а тому, що за відсутності багатьох речей ми задовольняємося малим, переконуючись, що ті, хто має меншу потребу в достатку, користуються ним з більшим трепетом»⁶.

Для досягнення душевного миру, атараксії, щастя Епікур радить позбутися трьох турбот: богів, смерті та політичного життя. Не треба боятися гніву богів, оскільки вони не цікавляться речами цього світу. Рівнозначно не маємо причин боятися смерті, адже коли приходить смерть, нас більше не існує: «Смерть, найстрашніше з усіх зол, не становить для нас проблеми, бо коли ми існуємо, її немає; коли ж приходить смерть, немає нас»⁷. І на решті, не варто втручатися в політичне життя, яке саме собою є джерелом турбот.

⁴ EPICURO. *Lettera a Menecleo*.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само.